

Condemnats abans de néixer

El dietilestilbestrol (DES) es va administrar a unes 160.000 dones a l'estat francès i unes 15.000 a l'espanyol. Es calcula que, als EUA, entre 5 i 10 milions de persones, comptant mares i fills, hi van ser exposades. A més, el DES va ser utilitzat per engreixar bestiar fins a la fi dels anys 80. HHORAGES també sospita de l'etinilestradiol, una hormona que encara s'utilitza, tot i que no s'administra a embarassades.

Marie Odile Soyer-Gobillard, cap de recerca a l'Observatori Oceanològic de Banyuls (Rosselló), està convençuda que el seu fill i la seva filla es van suïcidar com a conseqüència del còctel d'hormones que el metge li va receptar en tots dos embarassos. La seva filla Valérie va patir, a partir dels divuit anys, bulímia, anorèxia i fortes depressions. Al seu fill Nicolas, li van diagnosticar esquizofrènia a la mateixa edat. Tots dos es van matar abans de complir-ne trenta.

Unes altres 289 dones, reunides a la Fundació HHORAGES (les sigles de la qual volen dir Prou Hormones Artificials, sobretot per a les Embarassades), van prendre, per prescripció mèdica, alguna de les hormones que van receptar a Marie Odile Soyer-Gobillard i tenen o van tenir fills o filles amb problemes psíquics, com ara depressió, anorèxia, bulímia o esquizofrènia. Aquest 4 de desembre es van reunir amb l'agència del medicament francesa (AFSSAPS) per exigir que s'engegui una seriosa recerca científica sobre el possible vincle entre estrògens exògens i salut mental.

El còctel d'hormones que el ginecòleg va receptar a Marie Odile incloïa dietilestilbestrol (DES) i etinilestradiol. A l'estat espanyol també es van receptar aquestes dues hormones sintètiques a dones que tenien una insuficiència hormonal. La majoria d'aquestes dones havien tingut un avortament previ al primer embaràs, i els ginecòlegs, basant-se en un procediment que després s'ha demostrat erroni, els receptaven hormones sintètiques per compensar una baixa producció d'estrògens i evitar un nou avortament.

El dietilestilbestrol i el càncer. El químic anglès Edward Charles Dodds

va aconseguir el primer estrogens de síntesi, el DES, al 1938. L'any següent es va començar a receptar als Estats Units, però a Europa no arribà fins al 1950. El període en què l'administració va ser més generalitzada a Europa és el comprès entre el 1964 i el 1974. Aquesta hormona sintètica es va prohibir a l'estat espanyol al 1976, i al francès, al 1977, cinc i sis anys després que, al 1971, es prohibís als Estats Units perquè el doctor A. I. Herbst va demostrar que el DES era un cancerígen trasplacentari, és a dir, que les filles de dones que haguessin estat tractades amb DES durant l'embaràs tenien més possibilitats de patir un tipus de càncer molt poc comú: l'adenocarcinoma de vagina i coll uterí.

A l'estat espanyol, hi va haver sis o set casos d'adenocarcinoma de cèl·lules clares de vagina, segons el doctor Josep Maria Laiïlla, catedràtic d'Obstetrícia i Ginecologia de la Universitat de Barcelona que va coordinar un estudi d'àmbit estatal sobre aquests casos. A l'estat espanyol el DES era comercialitzat amb el nom de Protectona pel laboratori Casen, una empresa de Saragossa que va plegar i que no té res a veure amb l'actual Casen, una altra farmacèutica oberta posteriorment amb un accionariat totalment diferent.

El doctor Laiïlla, que ara és cap de Servei de l'Hospital Universitari Sant Joan de Déu, era a l'Hospital Clínic de Barcelona quan van aparèixer els casos d'adenocarcinoma, als anys vuitanta: "Van tenir quatre o cinc casos, tots ells provinents de la zona de Manresa, ja que totes les mares havien estat tractades a la Clínica del Doctor Llatjós [situada a la capital del Bages]." Els càlculs de l'administració preveïen que, només a Catalunya, havien d'aparèixer uns deu casos d'aquest tipus de càncer,

que està directament relacionat amb el DES: "L'adenocarcinoma de cèl·lules clares de vagina és molt poc freqüent, apareix en dones púbers i sempre s'ha associat a les filles de dones que van ser medicades amb Protectona. Finalment, al Principat van aparèixer quatre o cinc casos, a Múrcia un altre, i a la zona central, un més. Res més."

Segons Laïlla, a l'estat espanyol, el DES no va ser administrat a partir de l'estudi d'Herbst que relacionava aquesta hormona sintètica amb el càncer. Malgrat això, la Protectona no es va prohibir fins al 1976, com a l'estat francès tampoc no van retirar el Distilbène fins al 1977. Per ell, la raó és que la Protectona tenia també altres indicacions.

En altres països, els càncers per DES han arribat als tribunals i les demandants han aconseguit reeixir, segons explicava el passat mes de juny el *British Medical Journal*. Ha estat precisament a França, on dues dones, Nathalie Bobet i Ingrid Criou, han aconseguit indemnitzacions de 15.244 euros de la companyia farmacèutica UCB Pharma, que comercialitzava el Distilbène.

A l'estat espanyol només s'ha presentat una demanda contra l'administració d'un cas d'una dona a qui van receptar la Protectona a principi del 1971. L'Audiència Nacional, però, va desestimar el recurs contenciós administratiu perquè "quan la pacient va ingerir el fàrmac l'estat dels coneixements científics a Espanya impedia conèixer els efectes negatius associats a aquest".

Algunes fonts calculen que, a l'estat espanyol, el nombre de pacients que van prendre DES va ser de 15.000, però al francès la xifra és de 160.000 dones; als Països Baixos, de 150.000; i al Regne Unit, de 8.000. Als Estats Units, segons un estudi de Giusti, Iwamoto i Hatch publicat a *Annals of Internal Medicine*, el nombre de persones exposades al DES, entre mares i fills, és d'entre 5 i 10 milions de persones. En alguns països, com Uganda, Mèxic o Polònia, la prescripció del DES per a embarassades va ser practicada fins als anys noranta.

El DES i la salut mental. Un enginyer químic francès, René Alexandre, va ser el primer que va relacionar el tracta-

En primer pla, el fill de Marie Odile Soyer-Gobillard, Nicolas, a qui van diagnosticar una esquizofrènia als divuit anys i es va suïcidar deu anys després. La seva mare, al fons.

ment antiabortiu amb DES amb les malalties psíquiques dels seus tres fills. Tots tres tenien problemes psíquics seriosos i Alexandre va començar a indagar les possibles raons. L'únic tractament que havia estat comú en els tres embarassos va ser el del dietilestilbestrol combinat amb etinilestradiol. Alexandre va publicar un anunci en la premsa francesa titulat "Crida a les famílies". Segons Marie Odile Soyer-Gobillard, l'anunci deia, en altres paraules: "Si heu tingut problemes

durant l'embaràs i heu estat tractades amb Distilbène i els vostres fills han patit bulímia, anorèxia, depressió o esquizofrènia, contacteu amb mi." Era el 1998 i Marie Odile ja havia perdut els seus dos fills. Ràpidament va contactar amb Alexandre. Aquesta iniciativa va ser la llavor que, el passat 25 d'octubre, va donar fruit a la fundació HHORAGES, que ja aplega 290 mares que van prendre DES o etinilestradiol i 355 nens afectats de malalties psíquiques.

stilbène ?

synthèse,
1950
tes
e
ement
mbryon

tales.
s parents se demandent
tre lié à des troubles psychiques

El dietilestilbestrol es comercialitzava a França amb el nom de Distilbene. A l'estat espanyol tenia el nom de Protectona. Aquestes hormones també s'han utilitzat per engreixar artificialment el bestiar, però fins i tot per a aquest ús van ser prohibides, a mitjan anys vuitanta.

HHORAGES vol, sobretot, que s'impulsin estudis científics complets per esbrinar quina relació hi ha entre el DES i l'etinilestradiol i les malalties psíquiques. René Alexandre va convèncer dos científics francesos perquè engegessin sengles estudis sobre la vinculació de les hormones sintètiques i la salut mental, que ara són la base sobre la qual HHORAGES pretén fer nous estudis més aprofundits.

El professor H. Verdoux, professor de psiquiatria de la Universitat Victor Ségalen - Bordeus 2, va publicar, al febrer del 2000, als *Annales Médico-Psychologiques* (volum 158, núm. 2) l'article "Quines són les conseqüències psiquiàtriques de l'exposició al dietilestilbestrol (DES, Distilbene)?" Verdoux recull tots els estudis que s'han fet sobre el DES i, especialment, els que analitzen l'efecte de les hormones sexuals sobre el neurodesenvolupament: "Els estrògens es vinculen a un receptor citoplasmàtic existent a les neurones de diferents estructures corticals i límbiques, i regulen el desenvolupament de les neurones en aquestes regions (creixement axonal i dendrític, sinaptogènesi, mielinització...). [...] Aquesta regulació té un impacte que no es limita només a les neurones que tenen receptors estrogènics, sinó que afecta també totes les connexions axonals i dendrítiques

d'aquestes neurones, i és, per tant, susceptible de tenir un ressò sobre totes les estructures amb les quals estan connectades aquestes neurones."

Pel que fa als efectes psiquiàtrics de l'exposició al DES, Verdoux cita un estudi de Vessey (publicat el 1983 al *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*) en què es treballa amb els fills de dones tractades amb placebo i fills de dones exposades al DES, i diu que "l'estudi demostra que les 'malalties psiquiàtriques', tot i els diagnòstics confusos, són el doble de freqüents entre els nens-DES que entre els nens-placebo", i afegeix que "les diferències més marcades entre els dos grups es fan evidents, sobretot, pels diagnòstics de 'depressió', 'ansietat' i 'anorèxia mental'."

Per al doctor Laïlla, que ha examinat aquest article a petició d'EL TEMPS, l'estudi de Verdoux és molt "descriptiu" i "falten més arguments científics i no tants d'estadístics". Algunes afirmacions, com ara "els resultats de la literatura, són relativament succints però suggereixen que l'exposició intrauterina al DES podria pertorbar els processos normals de lateralització del cervell", estan, diu Laïlla, "massa carregats de condicionals i dubtes per arribar a conclusions". Pel que fa als estudis que cita Verdoux, Laïlla considera que

"són estudis fets sobre una població molt reduïda i el mateix Verdoux ho reconeix": "En l'estudi dirigit per Pillard *et al.*, el 44% dels fills-DES i el 26% dels seus germans no exposats han presentat com a mínim un episodi depressiu important, encara que aquesta diferència no és pas significativa, probablement per manca de força estadística."

Tot i això, Laïlla creu que aquest document és una base per fer-ne altres de posteriors, més analítics i sobre una població d'afectats més gran.

Hormones d'engreix. Malgrat que la Fundació HHORAGES no ho ha tingut en compte, el dietilestilbestrol s'ha utilitzat sovint per engreixar bestiar fins a la fi dels anys vuitanta, igual com s'utilitzava el clenbuterol. "Tot i que actualment és prohibit, el DES es continua fabricant als Estats Units i hi ha qui el continua utilitzant ja que, de tant en tant, surten informacions que veterinaris o pagesos han estat detinguts per fer-lo servir", diu Ricard Marcos, del Grup de Mutagènesi de la Universitat Autònoma de Barcelona. Marcos i el seu equip estudien el risc que tenen per a la salut humana els contaminants ambientals. En aquest sentit, el Grup de Mutagènesi va estudiar si el DES era un cancerígen ge-

notòxic, és a dir, si produïa mutacions genètiques i, per tant, provocava el càncer directament, o si actuava com a "amplificador" d'una predisposició al càncer. El DES, segons Marcos, pertany a aquest segon grup.

Sobre la possibilitat que el DES, ingerit juntament amb la carn de bestiar, pugui tenir efectes negatius sobre la salut de les embarassades o dels seus fills, Marcos creu que no es pot dir res perquè no hi ha estudis suficients: "Quan els compostos químics entren al cos d'una vaca o, després, al nostre, poden ser metabolitzats, i, si ho són, el metabòlit pot actuar de manera negativa o no. Caldria veure, en aquest cas particular, quina influència té i com funciona."

És perillós l'etinilestradiol? René Alexandre va convèncer un altre investigador, el neurobiòleg animal J. Caston, del Laboratori de Recerca Psicològica de la Universitat de Rouen, de la relació entre hormones sintètiques i malalties mentals. Caston, amb el suport del director del Laboratori, va realitzar un experiment per demostrar en rates les conseqüències que té l'exposició a les hormones sintètiques DES sobre el comportament. El juny del 2001 Caston publicava en una prestigiosa revista internacional, *Developmental Brain Research*, l'article "L'exposició prenatal a l'etinilestradiol fa sortir anormalitats de comportament en les rates". En la introducció, Caston exposa els estudis que demostren la relació entre el DES i els desordres psiquiàtrics i la influència de les hormones artificials en el desenvolupament del sistema nerviós central (cita estudis de les conseqüències sobre l'hipotàlem, l'amígdala i el còrtex) del fetus. Com que els efectes del DES "estan ben descrits en la literatura", Caston opta per fer l'estudi amb rates sobre l'exposició a l'etinilestradiol —una hormona sintètica que encara té moltes indicacions en ginecologia, tant a Espanya com a França, tot i que ja no s'administra a embarassades—. Caston observa en les rates "unes regles de comportament exploratori minvant, un deteriorat processament cognitiu [...], un increment del comportament semblant a l'ansietat i a la neofòbia social".

Per al doctor Laïlla, aquest estudi, "molt més acurat que el de Verdoux", també desperta dubtes. Els autors reconeixen, per exemple, que la meitat de les rates observades avorten i la meitat de les cries que neixen moren al cap d'alguns dies. Per a Laïlla, això demostra que les dosis utilitzades en les rates no són equivalents a les utilitzades amb humans, ja que l'etinilestradiol s'utilitzava precisament com antiabortiu.

A més, segons Laïlla, l'estudi amb rates té un problema: "La placenta dels humans és diferent de la de la resta de mamífers i permeabilitza molt més el fetus, de manera que l'etinilestradiol pot acabar filtrat o metabolitzat, mentre que en les rates pot tenir més influència." Tot i això, Laïlla creu que "tots dos articles són correctes i sobre ells caldria bastir un projecte de recerca molt més ampli".

Tot just això és el que la Fundació HHORAGES demanava formalment la setmana passada a l'Agència Francesa de

Seguretat Sanitària sobre els Medicaments (AFSSAPS): que s'estudiï a fons la possible relació entre les hormones sintètiques i l'aparició de problemes psiquiàtrics en els fills de les mares tractades. Fins ara l'AFSSAPS no ha assumit cap responsabilitat, amb l'excusa que cap estudi no vincula les dues coses.

Mare de quatre fills, Geneviève Alchourroun no va prendre cap medicament durant els tres primers embarassos. Quan es va tornar a quedar embarassada la van tractar amb Distilbène. El resultat van ser tres nens normals, sis néts que es porten bé i un fill pertorbat que, durant les crisis psiquiàtriques, li deia a son pare que el mataria, sentia veus, tenia la mirada perduda i es comportava sovint amb una violència esfereïdora.

Els impulsors d'HHORAGES creuen —i temen— que el nombre d'afectats i afectades a França i al món ara es multipliqui.

Alex Milian

www.editorialmeteora.com

Premi de Contes i Il·lustració

"Lola Anglada - Vila de Tiana"

anys 2000 i 2001

Montserrat Mas

Riki

**Contes d'anar
i tornar**

El llibre de contes de Nadal i Reis

Editorial
Meteora